

MOČ JEZIKA - IZBOR DEJSTEV IN BESED

Povzetek: Z jezikovno-stilno analizo so razčlenjena poročevalska besedila, ki so se nanašala na vstopanje Slovenije v Nato. Pregledali smo dve vrsti besedil: poročila in komentarje. Osredotočili smo se na odklone od pričakovane stilne norme, ki jih smemo šteti za prikrito ali odkrito (iz)rabo jezikovnih sredstev, s katerimi avtorji kažejo svoje stališče do vključevanja v Nato in vplivajo na naslovnike. V nasprotju s pričakovanji so se zamajale žanrske in jezikovno-stilne konvencije. Razmeroma veliko je poročil, v katerih avtor komentira in presoja, uporablja aktualizirana sredstva, tako da se pri nekaterih ohranja le še zunanja oblika poročila. Komentarji so po eni strani izgubili svoj blišč in prepogosto postali suhoparna tehtanja stališč. Drugi spet so se vdali zakonitostim trga in okusu "povprečnega bralca". Jezik je že sam po sebi vpliven posrednik, v obravnavanih primerih pa je njegova moč intenzificirana tudi zaradi odstopov od žanrske in stilne norme.

Ključne besede: jezikovna stilistika - stilistika poročevalstva - poročilo, komentar - stilna norma

O dveh vidikih moči jezika v množičnih občilih

O moči jezika, kot se kaže v množičnih občilih in z njimi, je, gledano jezikoslovno, mogoče govoriti vsaj z dveh zornih kotov. Na prvi vidik je opozoril že Breznik, ko je l. 1933 o njem razmišljal v zametkih teorije jezikovne zvrstnosti (1967, 1984). "Časopisni jezik" je postavil kot eno izmed jezikovnih uresničitev ob "znanstvenem" in "umetnostnem" ter ga označil kot najvplivnejšega (vendar najnižjega po vrednosti¹). Pri tem je mislil na vpliv, ki ga ima *časopisni jezik* na knjižnega. Zato se poleg družboslovnih ved tudi jezikoslovje (ki ga sicer ustaljena delitev uvršča med humanistične vede, a gotovo s svojim raziskovanjem sega tudi v družboslovje) intenzivno ukvarja z jezikom množičnih občil oz. publicistično zvrstjo: raziskuje vpliv na razvoj jezika in spreminjanje njegove norme. Še več, množična občila so odločilni dejavnik za oblikovanje norme knjižnega jezika sploh; raba jezika v njih pač najbolj vpliva na splošno rabo, to pa je treba upoštevati pri normiranju in kodifikaciji - "če želimo ali ne" (Hlavsa, 1990: 128). Ali če parafraziramo naslov enega izmed Chloupkovih člankov (1978): v publicistični zvrsti se jezik najintenzivneje razvija. Prvi vidik torej enači moč jezika v občilih z njegovo zmožnost-

* Dr. Monika Kalin Golob, docentka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹ Ta hierarhizacija med posameznimi zvrstmi jezika se je kljub nekaterim nasprotovanjem ohranjala vse do 60. let, ko je s sodobnimi raziskavami knjižnega jezika in teorijo zvrstnosti v jezikoslovju prevladala teza o enakovrednem soobstoju funkcijskih zvrsti.

jo vplivanja na spremembe knjižnojezikovne norme. Za spremljanje jezikovnega razvoja in kodifikacijo knjižne norme je ta vidik podlaga, iz katere izhaja jezikoslovni opis.

Drugi vidik moči pa je povezan z učinkovanjem množičnih občil na oblikovanje nazorov, pogledov na svet in posameznika, na javno mnenje. Na Slovenskem se o tej moči govori vsaj od Jesenka (1884) naprej,² ko v zvezi s telegrami, pa tudi na drugih mestih razmišlja o vplivu časopisja na mišljenje ljudi, oblikovanje njihovih sodb in javnega mnenja.

Oba izpostavljeni vidika moči občil torej ne moreta mimo jezika: prvi poudarja, da jezik množičnih občil vpliva na razvoj, rabo in kodifikacijo knjižnega jezika; drugi utemeljuje izbor jezikovnih sredstev kot orodje vplivanja in vrednotenja.

Moč jezika - možnost izbire

Razprava bo posvečena drugemu vidiku moči; moči jezika kot moči novinarjevega vrednotenja in vplivanja. Izbor jezikovnih sredstev bomo skušali povezati z družbenimi okoliščinami, izhajajoč iz prepričanja, da poročevalsko (novinarsko) besedilo te okoliščine ubeseduje skladno s prepričanju avtorja in/ali uredništva - torej ne izbira le iz jezikovnega sistema, temveč tudi med različnimi dejstvi in jim tako podeljuje večji ali manjši pomen. Njihova interpretacija pa se uresničuje z jezikom, ki je po mnenju predstavnikov kritične analize diskurza³ (Fowler, 1993; Fairclough, 1992; 1994) ena izmed prvin, ki podeljujejo moč in prevlado posameznim družbenim skupinam. Kolikšno moč lahko podeljuje posameznim stališčem in mnenjem poročevalski jezik, s kakšnimi sredstvi se je uresničevala, bo osrednje zanimanje našega prispevka.

Z jezikovno-stilno analizo smo razčlenili poročevalska besedila, ki so se nanašala na vstopanje Slovenije v Nato. Glede na zahtevo po omejenem obsegu članka⁴ bodo navedene le bistvene ugotovitve, saj so bili v vzorec za analizo zajeti poročila in komentarji, ki so bili v šestmesečnem obdobju pred referendumom o vstopu Slovenije v Nato objavljeni v Delu, Dnevniku in Večeru. Na omenjeni dve vrsti novinarskih dnevniških besedil smo se omejili zaradi pričakovane stilne in žanrske dihotomije:

- *poročila* kot zgled poročevalnih besedi, ki naj bi skladno s teorijo novinarskih žanrov in stilistiko poročevalstva informirala,

² Jesenko (1884: 196): "Po prvem utisu presojujemo vsako stvar, in to moc prvega utisa ima zmeraj za se dalekopisna poslanica /telegram/. Ta prvi utis se le redkoma poravnjuje in izbrisuje po pozneje sledecih oböirnih obravnavah in razpravah. Javna sodba se je izrekla po doöli brzoglavni poslanici, javno mnenje se je po njej ustanovilo, na neko stran obrnilo ter pot pokazalo vsemu nadaljnjemu premiöljevanju."

³ Predstavniki te smeri izhajajo iz gradiva v angleökem jeziku, zato je treba biti pri primerjavi s slovenskim previden in upoötevati drugacno stilno normo. Slovenski raziskovalci se prehitro odloöijo in za ideoloöke razglasijo prvine, ki so obicajna raba jezikovnih sredstev v porocevalstvu. Problematika sicer presega obravnavani clanek, a omenimo, da je jedro kriticne analize diskurza sicer posveceno razkodiranju ideologije v jeziku, a v angleöcini ta termin nima slaböalnih konotacij in poimenuje sestav staliöc in prepriöanj, kot se kaöe v izboru jezikovnih sredstev in prek njih izraöenih vrednot.

⁴ Ugotovitve celotne raziskave bodo predstavljene v raziskovalnem porocilu in predvidoma zborniku prispevkov.

- in *komentarji* kot primer presojevalnih besedil, ki interpretirajo, presojajo.

Osredotočili smo se na odklone od pričakovane stilne norme, ki jih smemo šteti za prikrito ali odkrito (iz)rabo jezikovnih sredstev, s katerimi avtorji kažejo svoje stališče do vključevanja v Nato in vplivajo na naslovnike. V ospredju zanimanja bo izbor jezikovnih sredstev: besed z ekspresivno vrednostjo, večpomenskih sredstev, metafor in drugih tropov ter sredstev (ne)osebnega sporočanja, pa tudi stil celotnega besedila.

Predvidevali smo, da bodo jezikovna sredstva v poročilih nezaznamovana, da bodo povzemala citate vpletenih oseb in gradila na dejstvih brez avtorjevega izrecnega vstopanja v besedilo. Izbor dejstev in citiranih posameznikov bi tako le posredno kazal na novinarjevo/uredniško mnenje. Pri komentarjih pa smo pričakovali izbor zaznamovanih jezikovnih sredstev, ki so nosilci (ne)izrecnega vrednotenja in vplivanja na naslovnikova čustva, predvsem trope (npr. metafore, primere, metonimije), pa tudi druge stileme. Njihova ekspresivna vrednost je bistvena za presojanje vplivajnske vloge, torej persvazivnosti jezikovnih sredstev (Fairclough, 1994: 119).

Žanrska konvencija in stilna norma

Delitev novinarskih besedil na *dejstvena in mnenjska* je klasična in jo različno poimenovano nahajamo v številnih evropskih učbenikih in razpravah o novinarskih besedilih (prim. pregled v Kalin Golob, 1999). Teorija slovenskih novinarskih besedilnih vrst izhaja iz upoštevanja prevladujoče funkcije, tako da na tej podlagi govori o *informativni* in *interpretativni* zvrsti (Košir, 1988: 63). Z jezikoslovnega vidika gre za poročevalska besedila, v katerih se uresničuje poročevalski stil: prva (*poročevalna*) so "zasnovana predvsem na namenu prenesti sporočilo (informirati)", druga (*presojevalna*) pa "v iskanju stika z naslovnikom gradijo na vplivajnskih, apelnih in vrednotilnih sporočajnskih nalogah" (Korošec, 1998: 12).

Poročila. Skladno s prevladujočo nalogo informirati se avtor v besedilu ne kaže, ali po Koširjevi (1988: 77), "je najpogosteje nevtralen opazovalec dogajanja", zaradi česar je pričakovana tudi raba nevtralnih jezikovnih sredstev. Analizirana poročila kažejo naslednje značilnosti:

1) Poročila, ki to stilno normo izpolnjujejo, štejemo za neproblematična in le raziskava, ki bi sledila dogajanju in njegovi ubeseditvi, bi lahko ocenila, ali so bila izbrana dejstva relevantna ali plod take ali drugačne naklonjenosti. Omenimo le, da je pri tovrstnih poročilih opaziti težnjo po uravnoveženosti: novinar skuša ob posameznem vidiku vedno zapisati tudi nasprotnega.

Zgled (1): Zadnji ameriški pregled pripravljenosti za Nato (Dnevnik, 10. 10. 2002, A. Bratovšek): poročanje o obisku ameriškega veleposlanika pri Natu, navajanje ocen o pripravljenosti Slovenije, odziv premiera Drnovška. V zadnjem odstavku poročanje o pobudi Zveze mirovnihih društev, da bi se srečanja udeležili in predstavili svoje stališče do priključevanja.

Zgled (2): Vsesplošno zadovoljstvo (Delo, 25. 11. 2002, G. Utenkar): novinar poroča o obisku Donalda Rumsfelda, navaja pogovor med njim in gostiteljem (J.

Drnovškem), v katerem pozitivno ocenujeta vlogo Nata. Zadnji odstavek v to *vse-splošno zadovoljstvo* umešča protividik: poročanje o sočasnem mirnem protestu nasprotnikov vključevanja v severnoatlantsko vojaško zavezništvo.

Vloga informiranja je v tem tipu poročil uresničena z izborom nezaznamovanih jezikovnih sredstev, a vseeno je zaradi pogostosti v nekaterih na videz običajnih poročilih treba omeniti prekomerno rabo *citatne sklicevalnosti*, ki je ubesedena s premim govorom. Sklicevanje na izjave drugih je sicer za poročila običajno in pričakovano, vendar pa je v gradivu precej takšnih, ki so sestavljena iz samih navedkov, novinarjevi so le spremni stavki z glagoli rekanja, ki se na navedke navezujejo ali jih napovedujejo. Pogosto celo stilno okorno z nezaželenim ponavljanjem istega glagola:

Zgled (3): Ljubezen majhnih držav (Večer, 20. 11. 2002): "Ne izključujem mirne rešitve," je dejal Bush. "Če se bo izkazalo, da je vojaška akcija potrebna, se bomo posvetovali s partnerji in vsak se bo odločil po svoji volji," je dejal Bush.

Čeprav Korošec (1998: 209) ugotavlja, da premi govor v pisnem poročevalstvu nastopa razmeroma redko, smo ga v poročilih našli pogosto. Enako ugotavlja Srpova (1998: 65) za češke dnevnike po letu 1990 in meni, da gre predvsem za pritisk zahteve po natančnosti in izogibanje preubeseditvam, ki bi jih lahko šteli za subjektivne in bi zato manjšale verodostojnost informativnih žanrov. V obravnavanih poročilih o vstopanju Slovenije v Nato nekajkrat izjave politikov tvorijo besedilo skoraj v celoti.

Zgled (4): Neslana šala ali minister že ve, kaj govori (Delo, 23. 1. 2003, G. Utenkar): osrednje besedilo (brez naslovja) ima 68 vrstic v treh stolpcih, od tega je kar 50 vrstic premege govora.

Naloga novinarja ni nizanje citatov in sestavljanje mozaika iz izjav enega ali več politikov, ampak pisanje koherentnega in berljivega besedila, pri čemer drugi načini navajanja virov ali povzemanje ne pomenijo neobjektivnega prenašanja, ampak kažejo na veččnost novinarjevega ubesedovanja in obvladovanje žanru ustrezne stilizacije. V omenjenem besedilu (4) pa opravlja premi govor še eno nalogo: izbrani so taki dobesedni navedki, ki izrazito vrednotijo - menimo, da tako novinar posredno kaže tudi svoje mnenje. Z izborom navedkov, ki negativno vrednotijo izjave nekega politika, prikrito kaže svoje mnenje, vendar to stori v informativnem žanru, na videz ustrezno s premim govorom. Da gre za posredno vrednotenje, kaže omenjeno pretirano navajanje dobesednih navedkov in njihov izbor:

Zgled (5): "Takšne izjave so lažniva in zavajajoča propaganda /.../ zato prozorna in lažniva propaganda, ki kažeta zgolj na to, da se vlada v pomanjkanju pravih argumentov zateka k manipulacijam in lažem..."

Citati pa so lahko tudi aktualizmi: v informativnih besedilih, ki ubesedujejo ponavljajoče se okoliščine, razbijajo avtomatizirane ubeseditve z iztržki barvitih navedb in tako poživljajo suhoparno besedilo (Srpova, 1998: 70). Pri poročanju o Natu se je tudi *navajanje iztržkov posameznih besedil* rado spremenilo v prikrito vrednotenje in tako izkazovalo moč novinarske ubeseditve, ki je toliko večja, saj v informativnem žanru vrednotenje ni pričakovano. *Narekovaji* so tako novinarjev alibi, s katerim odgovornost za izrečeno prenaša na drugega:

Zgled (6): Neresnost z namenom? (Delo, 23. 1. 2003, G. Utenkar) *Nova*

Slovenija pa je "neresno in neresnično" Grizoldovo izjavo ocenila kot strašenje brez dokazov. /.../ Gibanje študentov proti militarizaciji pa je Grizoldove besede označilo kot "lažno in zavajajočo propagando" /.../

2) Za drugi tip poročil je značilno ohranjanje pričakovane nezaznamovanosti jezikovnih sredstev v osrednjem besedilu, pridobivalno funkcijo pa uresničuje naslovje, ki je izrazito aktualizirano. Naslovje je pravzaprav komentar poročila, ki sledi. Zgleda lahko sicer razlagamo kot rezultat tržnega pritiska - prodaje časopisa. Naslovje je enota, ki je za časopisje osrednjega pomena, saj vemo, da gre za poseben način branja prek naslovov. Zavedajoč se tega načina branja, mora naslovje pritegniti ne le k nakupu časopisa, ampak nato tudi k prebiranju ostalega besedila (zato tudi avtorstvo in/ali oblikovanje naslovja ni vedno domena pisca, ampak včasih urednika oz. koga, ki je dober "naslovopisec"). V nasprotju s konvencijo pa je v obravnavanih poročilih izrazito aktualiziran sinopsis,⁶ ali pa se namesto njega pojavlja nepravilni sinopsis, vodilo, ki deluje v nasprotno smer od sinopsisa, tj. branje se z njim ne končuje, ampak gre le za izpostavljeni začetek besedila s privlačnimi, "a ne nujno bistvenimi podatki /.../ Pritegovalno so uspešni, informacijsko pa revnejši." (Korošec, 1998: 103).

Aktualizmi, ki smo jih našli v sinopsisih poročil, so:

- ekspresivna sredstva, ki kažejo na posredno slabšalno vrednotenje vsebine (ihita vladajoče koalicije; izzvenelo kot navadno kvasanje (sic!); šepajoča podpora domače javnosti);
- neologizmi s slabšalnim prizvokom (natofascinacija, natoljubje);
- frazeologemi (največ dvignjenih obrvi /je/ sprožila izjava; alfa in omega političnega dogajanja);
- metafore (Včerajšnji dan je bil že kar zasičen z dogodki; Na obrambnem ministru so se očitno odločili, da bodo propagandno strelivo za vključitev Slovenije v Nato izstrelili iz vseh havbic, ki jih premorejo; besedno prekrižati meče).

Skupaj z aktualiziranimi (nad)naslovi (kot aktualizmi npr. pogosto nastopajo *obnovitve: Ta veseli dan: Grizold o Natu in nabornicah (nadnaslov), Neslana šala ali minister že ve, kaj govori (naslov); ekspresivna sredstva: Nato - alfa in omega političnega dogajanja; neologizmi: Slovensko natoljubje po elitno*) ima naslovje nekaterih obravnavanih poročil kot celota visoko stopnjo *intenzifikacije stilotvornega sredstva*, kar je mejna točka med poročevalstvom in umetnostno zvrstjo, zato je gotovo neprimerna v informativnih žanrih.

3) Tretji tip poročil ohranja le še formalno, zunanjo podobo poročila z nadnaslovom, naslovom, podnaslovom in sinopsisom, osrednje besedilo pa je bolj ali manj komentar dogajanja. Pri tem ne gre za dopisniška poročila, ki so po Koširjevi (1988) mešani žanr, t. i. komentatorska poročila. Novinar vrednoti z izbiro zaznamovanih jezikovnih sredstev, torej posredno, ali izrecno (*izjava je dokaj presenetljiva, je vsekakor nenavadno; naravnost smešno ločevanje; Burns ima prav, če tokratno taktiko primerjamo s posegom v Afganistanu; ohlapna razlaga*).

⁶ Korošec (1998: 104) meni: "Ker je osnovna naloga sinopsisa podati strnjeno besedilo, so v njem aktualizmi zelo redki, tako da je mogoče sprejeti pravilo: sinopsis je glede izbire stilno zaznamovanega besedila tako omejen, da je stilno nevtralnno besedilo, v aktualiziranem naslovju pa razaktualizira aktualizme naslovov."

Posebej zanimivi so zgledi, kjer je celoten stil besedila nekako kramljajoč, pogovoren, poln govornih sredstev neposrednega sporočanja stika (medmetov, neknjižnih sredstev): *No, o tem se lahko kljub nekaterim vladnim analizam in podatkom (kajpak prikrojenim) še vedno samo ugiba; če domačim političnim elitam doslej še ni kapnilo...* S pogovornim jezikom gradi avtor navidezno domačnost z naslovnikom, kar Lutharjeva (1998: 158) v analizi tabloidne kulture označuje kot psevdointimni jezik, ki gradi "iluzijo konsenza glede osnovnih predpostavk družbenega življenja, ki se tičejo teme besedila". Podobno vlogo imajo tudi vprašanja, ki jih avtor uporablja kot sredstvo dramatizacije (Se torej lahko še kaj spremeni?; *Kaj pa če referendum pade?*). Govorimo lahko o psevdoporočilih, saj njihovi avtorji formalno podobo izkoristijo za presojanje in interpretacijo ter tako vrednotenje ubesedene vsebine.

Do konca 80. let 20. stoletja je v slovenskem dnevnem tisku prevladovala delitev na obe zvrsti, ki je v nemški literaturi poimenovana "Trennungsnorm" (Burger, 1990: 331) - norma ločevanja med informativnimi in interpretativnimi žanri, kar se je kazalo tudi v rabi jezikovnih sredstev: poročevalna besedila so bila jezikovno nevtralna, objektivizirana sporočila; v presojevalnih je avtor mnenje izražal izrecno in neizrecno, kar se je na jezikovni ravni kazalo z izborom aktualiziranih jezikovnih sredstev. Zgledi obravnavanih poročil kažejo, da se ob sicer večinski rabi poročil kot jezikovno nezaznamovanih ubeseditiv pojavljajo besedila, ki ne podajajo samo dejstev in povzemajo dogajanje z očmi nepristranskega opazovalca, ampak tako ali drugače vrednotijo: izbirajo citate, ki vsebujejo vrednotenje, prek katerega avtor kaže tudi svoje stališče (nanj opozarja tudi naslovje); sinopsise iz nezaznamovanih besedil spreminjajo v mnenjsko besedilo z rabo aktualiziranega besedja; celotno naslovje se bohota od zaznamovanih sredstev; ne nazadnje: besedila dobivajo poteze komentarja in nezaznamovana sredstva se umikajo neknjižnim sredstvom in neologizmom, večinoma s slabšalno konotacijo, metaforam, epitetom in drugim aktualizmom. Po eni strani gre za vpliv okoliščin, ki so toliko razburile avtorje, da so se odzvali s svojim mnenjem tudi v poročilih, po drugi za rahljanje ločevalne norme med obema zvrstema po letu 1990. Na njeno rahljanje je vplival tržni pritisk prodaje (kar je vidno predvsem v naslovju s prevladujočo pridobivalno vlogo), pa tudi demokratizacija občil in občutek novinarjev, da je njihovo pisanje lahko popolnoma brez norm, torej da jih ne potrebujejo. Vsako omejevanje štejejo za cenzuro javne besede (prim. Korošec in dr. 2002), kar ob pravnih in etičnih dilemah (Poler, 1997; Poler Kovačič, 2002) sproža tudi jezikovno-stilistične: v poročevalnih besedilih je vrednotenje nepričakovano, zato toliko bolj opazno. Naslovnik lahko tako mnenje sprejme kot tehtnejše, saj se pojavlja v žanru, kjer se avtor sicer izrecno ne kaže, vpliv in s tem moč sporočenega je prav v odstopu od stilne in žanrske norme.

Komentarji. Presojevalna besedila interpretativno vlogo izpolnjujejo tudi z aktualiziranimi sredstvi, pri čemer je repertoar, uporabljan v poročevalskih besedilih, obsežen. Aktualizacija namreč pomeni "novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za doseg posebnega učinka", avtorjevo navzočnost v besedilu in vključenost naslovnika, vplivanje nanj z navezovanjem stika z njegovim izkustvenim svetom, "da bi sprožil njegovo razumsko in čustveno dejavnost"

(Korošec, 1998: 15-17).

V nasprotju s pričakovanji se v obravnavanih komentarjih pestrost aktualizmov ni potrdila. V primerjavi z nepričakovanimi aktualizmi v poročilih je repertoar celo skop. Rezultati analize so torej paradoksalni: kjer žanrska in stilna norma avtorsko poseganje v besedilo dopuščata, beremo skoraj poljudnoznanstvena besedila: nezaznamovano besedje, če že, so metafore izpraznjene (razaktualizirane: politični vrhovi, trši oreh, zelena luč). Redki so komentarji, v katerih metafora smiselno gradi in povezuje besedilo (7) ali pripomore k učinkovitemu začetku besedila (8):

Zgled (7): Veliki pok zlatega kladiva (Dnevnik, 22. 11. 2002, D. Kovač): *Američani so skuhal in pojedli kosilo, za pomivanje posode pa bodo do maja 2004, ko naj bi sedanja snubitev postala tudi zakonska zveza, skrbeli Evropejci. (jedro) /.../ je jasno, da je šampanjec popit, račun pa bo šele prišel. (konec)*

Zgled (8): Trofeja (Delo, 16. 11. 2002, S. Vidmajer) /.../ *In vendar, nobene velike strasti ni več v tem: razmerje z Natom je prikrajšano usakršne erotičnosti. Še pred vrhom Nata je Slovenija doživela antinatovski vrhunec.*

Komentarje o problematiki Nata lahko razdelimo v naslednje tipe:

1) Trezni in hladni komentarji, ki aktualno politično problematiko interpretirajo z nezaznamovanimi jezikovnimi sredstvi, vrednotenje upovedenega je izrecno (*/.../ lahko novo verbalno pridobitev brez težav uvrstimo na spisek političnih neumnosti; je bil poskus povsem navaden fiasko, izjavi se kažeta kot popolnima neproduktivni oziroma v celoti kontraproduktivni, nekoliko nasilno prepričevanje javnosti*). V celoti so logično strukturirani, nanašanje na dogodke in dogajanja je izhodišče za avtorjevo interpretacijo in razkrivanje njihovega ozadja.

2) Komentarji, ki stik z naslovnikom gradijo tudi z rabo aktualizmov - frazeologemov (*ne gre mešati hrušk in jabolk, naliti si čistega vina*), pogovornih besed (*sfižiti*), metafor (*Da se skala, ki smo jo desetletja rinili v breg in pri tem žebrali iste evro-atlantske litanije, lahko zvali na koga drugega kakor na nas, če bomo "velikemu imperialistu" Bushu rekli ne.*) - a se pojavijo od enkrat do trikrat v posameznem komentarju. Večinoma so to dobro zgrajena besedila, metafore dopuščajo konvencionalno razlago, njihova interpretacija ni poljubna in široka (kar je v poročevalstvu pozitivna lastnost), druga zaznamovana sredstva so splošno znana in lahko umljiva.

3) Komentarji z več aktualizmi, vključujoč ironijo, rabo vzkličnih povedi (*Kakšno sprenevedanje!*), retoričnih vprašanj, uporabo metajezikovnih sredstev (pisanje o načinu pisanja... *da bi se kak vojak vrnil v, patetično rečeno, pocinkani krsti*), sredstev dramatisacije in besedilne konektorje oz. smernike, ki bralca vodijo skozi besedilo (kar je značilnost strokovnega besedila in širše publicistike, manj poročevalskih besedil: *Najprej pogledjmo tole... Sedaj pa se ustavimo pri... Na koncu recimo...*). Nekatera besedila so resnično dober zgled komentarja, nekatera pa se zaradi izrazito plehkkih popularizatorskih sredstev spremenijo v prepirljivo pismo bralcev. Namesto dejstev kopičijo izjave o *našem denarju in njihovi nesposobnosti*; nizajo vprašanja, polna ogorčenja, kramljajo z bralcem (*no, ne bojte se*). Zgradbeno ta besedila niso preiščena, med odstavki zevajo prazna mesta. Zdi se, kot da bi avtor s težavo zapolnil prostor v časopisu.

Sklep

Jezikovni sistem med drugim razpolaga s sredstvi, ki so si v bistvu podobna, a se razlikujejo v drugotnih značilnostih, ki njihovega bistva ne spreminjajo, vendar konotirajo dodatne pomene (Akhmanova, 1976: 23). Izbira med takimi sinonimnimi možnostmi je vedno avtorjeva, prilagaja jo okoliščinam in namenu sporočanja, primerno besedilni vrsti in naslovniku. Izbira zaznamovanega sredstva v poročevalskih besedilih ni le, kot pravi Korošec (1998: 17), govorniški okrasek, ampak tudi sredstvo avtorjevega vrednotenja upovedene vsebine. Moč jezika je torej v možnosti izbire, v vplivanju na naslovnika s konotacijami, ki so v aktualiziranem sredstvu dodane osnovnemu pomenu.

V obravnavanih besedilih se aktualizirana jezikovna sredstva pojavljajo zaradi moči vplivanja (persvazivnost), posrednega izražanja avtorjevih stališč in večinoma neizrecnega negativnega vrednotenja ubesedenega.

V nasprotju s pričakovanji so se zamajale tudi žanrske in jezikovno-stilne konvencije. Razmeroma veliko je poročil, v katerih avtor komentira in presoja, uporablja aktualizirana sredstva, tako da se pri nekaterih ohranja le še zunanja oblika poročila. Menimo, da ima glede na konvencijo raba takih sredstev še večji vpliv, naslovnik mnenje v "objektivnem" informativnem žanru jemlje kot bolj verodostojno. Raziskava večjega korpusa vsebinsko različnih besedil v daljšem časovnem obdobju bi pokazala, koliko gre za vpliv zunanjih okoliščin (posebna politična odločitev, pomembna za prihodnost Slovenije; torej bi teža dogodka posledično lahko povzročila izjemne odklone od stilne prakse in norme), koliko pa gre za razvojno težnjo, ki v poročila vključuje tudi avtorja in njegovo mnenje, torej za mešanje žanrov, ki je rezultat vpliva elektronskih medijev na časopisje (Burger, 1990: 334).

Komentarji so izgubili svoj blišč in prepogosto postali suhoparna tehtanja stališč. Kot da so se avtorji zaradi zamajanih ločnic med informiranjem in interpretiranjem naveličali jezikovne ustvarjalnosti v žanrih, ki so to tradicionalno dopuščali. Drugi spet so se vdali zakonitostim trga in okusu "povprečnega bralca" - ustvarjanje psevdointimnosti z rabo sredstev govornega jezika, postavljanje številnih ogorčenih vprašanj, melodramatizacija - vse to nekatere komentarje spreminja v polemična pisma bralcev in žali okus resnega bralca. Ob moči novinarjevega peresa se tako pojavlja tudi njegova nemoč.

LITERATURA

- Akhmanova, Olga (1976): *Linguostylistics: theory and methods*. Pariz: Mouton.
Breznik, Anton (1967): *O časnikarski slovenščini. Življenje besed*. Ur. Jakob Šolar. Maribor.
Breznik, Anton (1982): *Jezikoslovne razprave*. Ur. Jože Toporišič. Ljubljana: Slovenska matica.
Burger, Harald (1990): *Sprache der Massenmedien*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
Chloupek, Jan (1978): *Publicistický styl jako pole jazykoveho vyvoje*. V: *ČS. prednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistu v Zahrebu*. Praga. 35-41.
Fairclough, Norman (1994): *Language and power*. London, New York: Longman.

- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fowler, Roger (1993): *Language in the news*. London, New York: Routledge.
- Hlavsa, Zdenek (1990): K jazykovedn  analize komunikace v hromadnyh sdelovcih prostredcich. *Slovo a slovesnost* 51. 124-130.
- Jesenko, Janez (1884): *Časnikarstvo in naši časniki*. Spisal Stat nominis umbra. V Ljubljani.
- Kalin Golob, Monika (1999): Publicistika in poroĉevalstvo. *Slavistiĉna revija* 2. 179-194.
- Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poroĉevalstva*. Ljubljana: Kmeĉki glas.
- Korošec, Tomo in drugi (2002): *Razĉalitve v tiskanih medijih*. Ljubljana: FDV.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Drĉavna zaloĉba Slovenije.
- Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistiĉno središĉe.
- Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
- Poler Kovaĉiĉ, Melita (2002): *Razĉalitve in dostojanstvo osebe*. V: T. Korošec in dr. Razĉalitve v tiskanih medijih. Ljubljana: FDV. 89-107.
- Srpovš, Hana (1998): *K aktualizaci a automatizaci v souĉasn  psan  publicistice*. Ostrava: Filozofick  fakulta Ostravsk  univerzity.